

LIJ, biblioteca escolar i perspectiva de gènere

Teresa Colomer

Universitat Autònoma de Barcelona

Imatge: Biblioteca Associació de Mestres Rosa Sensat.

Paraules clau:

Perspectiva de gènere, literatura infantil i juvenil, selecció de llibres infantils, valors educatius, sexisme.

La sensibilitat social sobre la discriminació femenina i la perspectiva de gènere en la interpretació del món ha augmentat ràpidament als darrers anys. I les biblioteques fem ara molta atenció al que mostren els llibres sobre aquests aspectes. Però cal anar en compte, perquè si això ens porta a tancar la frontera a bons llibres ens estarem segant l'herba sota els peus.

La literatura és també un espai de socialització. Diguem que hi ha “gent” allà que pensa coses i realitza accions per aconseguir-ne d’altres, hi ha un final que revela si les conductes vistes tenen èxit en un o altre sentit o se sent la veu d’un narrador que té una manera particular de valorar-ho tot. A la ficció, els infants actuen de forma semblant al que fan al món primari: aprendre les possibilitats d’interpretar la realitat i d’actuar-hi. Quan triem els llibres per a la biblioteca també volem saber a qui donem entrada al món de veus que senten els infants. Saber què els diran sobre les seves expectatives com a nens i nenes al nostre món.

EL SEXISME ALS BONS LLIBRES PER A INFANTS

Sovint els contes populars són acusats de sexistes. Però no hem de llegir-los de manera literal i realista. Si ho fem també hi trobarem canibalisme, tortures i tota mena de despropòsits. No van ser fets per als infants i tenen orígens incerts, però per alguna raó formen part de la literatura de tots els pobles. Els personatges són arquetips (l’heroi, l’agressor, la recompensa, etc.) i les seves caselles s’han omplert al llarg dels temps amb princeses, dracs i llops. No es proposen mai transmetre cap moralina explícita. Si hi és, és que algú l’ha introduïda, com els Grimm quan fan que la Caputxeta es trobi en un bon tràngol perquè ha estat desobedient. En canvi, contenen missatges implícits molt valuosos, tals com que, si ens esforcem prou, ens en sortirem. De fet, són massa bons per poder prescindir-ne. La Caputxeta vermella, per exemple, és un esplèndid relat amb la imatge de vermell sobre negre, el suspens de la víctima avançant cap a la casa on l’espera el seu devorador, el diàleg en tensió ascendent, la seducció temptadora o la contraposició de la innocència i la força bruta. Estan poblats de casetes de xocolata, boscos petrificats, anells màgics i altres imatges potents que introdueixen els infants en el plaer de la literatura.

Contenen missatges implícits molt valuosos, tals com que, si ens esforcem prou, ens en sortirem. De fet, són massa bons per poder prescindir-ne.

El mateix passa amb els clàssics infantils. Si bandegem obres de qualitat pels seus trets sexistes, a quina edat les deixarem entrar? Perquè és tota la literatura, també la d’adults, la que està tenyida de l’aire del seu temps. I els infants aprendran a rebre la ficció des de la distància respecte dels valors periclitats. Talment com nosaltres llegim Shakespeare. Però podem jugar-hi de manera creativa. Podem invertir els seus trets detonants o introduir-hi la ironia. Les versions actuals dels contes populars ho fan, i molt bé. Això fa que els infants s’adonin d’aquests aspectes i participin del joc. Però han de conèixer els originals per saber amb què es juga. Posem les versions actuals al costat de les tradicionals.

Els infants aprendran a rebre la ficció des de la distància respecte dels valors periclitats. Talment com nosaltres llegim Shakespeare.

Tampoc no ens cal triar entre extrems: o el consum acrític de llibres sexistes o el retrat d’una societat desitjada, però inexistent. En els llibres infantils sempre hi ha una tensió entre mostrar com és el món i dir-los com hauria de ser. Els bons llibres la resolen bé. La vigilància del “políticament correcte” ha tingut la virtut d’assenyalar els silencis dels contes (sense protagonistes nenes, o negres, o discapacitats, per exemple) o d’introduir el respecte per a tothom, però no hauria de ser un nou didactisme que esterilitzi la manera en què la literatura es dedica a explorar les emocions, actituds i conductes. Una funció de l’art ben educativa per a qualsevol persona.

En els llibres infantils sempre hi ha una tensió entre mostrar com és el món i dir-los com hauria de ser. Els bons llibres la resolen bé.

Imatge: Escola Mowgli (Igualada)

LA RECEPCIÓ DELS LECTORS

Podem pensar que, si els contes assenyalen una conducta com a bona o dolenta, el lector l'adoptarà o rebutjarà en la vida real. Però moltes obres infantils, com Pinotxo, han triomfat per la delectació del lector amb les trapelleres del personatge, per més que el narrador les condemnés. I els salvatges contes populars no han trastornat psicològicament els infants, ni han portat a l'increment social de l'incest o l'abandó infantil, posem per cas. La influència de la ficció sempre és indirecta.

Els llibres no són una illa. Els infants viuen immersos en munts de discursos ideològics provinents dels adults, la publicitat, internet, les joguines, etc. Sovint són totalment

contradictoris uns amb els altres. Podem censurar els llibres i deixar-los veure la televisió? Els infants formen la seva pròpia constel·lació de valors a partir de totes aquestes veus.

El que interpreten els infants (i tots els lectors) és una incògnita. Pot ser que el conte reafirmi la ideologia del lector (perquè és igual que la seva o, al contrari, perquè li provoqui rebuig) o pot ser que li permeti qüestionar-la, tot ampliant-ne la mirada a altres posicions (menys sexistes que la del seu entorn, per exemple). I també pot ser que ni s'adoni del missatge.

Podem censurar els llibres i deixar-los veure la televisió? Els infants formen la seva pròpia constel·lació de valors a partir de totes aquestes veus.

QUÈ APRENEN ELS INFANTS?

Que els contes parlen del món i aporten molta informació sobre les persones i sobre la valoració moral de les seves actuacions. Que els missatges poden ser explícits o bé que cal fixar-s'hi per advertir-los. Que aquests missatges poden coincidir amb les opinions del seu entorn. O no fer-ho, especialment si els contes són llunyans en el temps o en les cultures. Tot plegat, l'oportunitat d'un excel·lent exercici interpretatiu.

CONCLUSIONS

A la biblioteca bandejarem llibres anodins que reflecteixin valors caducs. O els substituïrem per altres similars sense aquest desavantatge (en els llibres d'imatges per als petits, per exemple). Però deixem-los entrar si la seva qualitat manté el diàleg amb els infants. I llavors ensenyem-los a llegir la ideologia com un de tants trets de l'obra. Per exemple, fem activitats per veure quina imatge de gènere defensa un conte i a partir de quins detalls ho

ho sabem; i què passa si canviem el gènere del personatge; quin conte accepta i quin denuncia o parodia la discriminació, o quin mostra simplement un món igualitari. I revisem també si la biblioteca té massa llibres que actuen com un sermó, en lloc d'aportar els avantatges formatius de l'art per aprendre a interpretar com som i com podríem ser, amb tot el potencial del nostre gènere.

Imatge: Escola Sant Salvador (Albatàrrec).

Ensenyem-los a llegir la ideologia com un de tants trets de l'obra

REFERÈNCIES

Colomer, T.; M. Manresa; L. Ramada y L. Reyes (2018). *Narrativas literarias en educación infantil y primaria*. Síntesis, cap.6, 119-135.

Teresa Colomer és catedràtica jubilada de Didàctica de la Literatura de la Universitat Autònoma de Barcelona. Ha estat fundadora i directora del grup de recerca GRETEL, del Màster en Llibres i literatura infantil i juvenil, del Màster interuniversitari de Biblioteca escolar i promoció de la lectura i coordinadora de la UAB al Màster Erasmus Mundus "Children's Literature, Media and Culture".